

Mocsárosdűlő: lakások helyett legelő

BÓDI-NAGY Anasztázia, TATAI Zsombor, MÉSZÁROS Szilvia

BFVT Kft.

1061 Budapest, Andrásy út 10., e-mail: bodinagy@bfvt.hu, tatai@bfvt.hu, meszaros@bfvt.hu

Kulcsszavak: Budapest, Mocsárosdűlő, legeltetés, rehabilitáció, LIFE pályázat

Összefoglalás: A Budapest III. kerületében található Mocsárosdűlő területe Budapest egyik kiemelkedő természeti értéke, a budai oldal legnagyobb természetközeli állapotban megmaradt lápos-mocsaras élőhelye, mely helyi jelentőségű védett természeti terület „Mocsáros” néven. A terület kuriózuma, hogy e helyszínen ma is juhokat legeltet az egyetlen budapesti juhász, aki a hagyományos legeltetési tevékenysége révén kedvező hatással van a biodiverzitásra. A „Mocsáros” sokszínű értékeit azonban a vízellátás nem megfelelő biztosítása és a rendezetlen tulajdoni, használati viszonyok veszélyeztetik. A kutatás táj- és természetvédelmi szempontból jó példaként említhető esettanulmányként mutatja be a Mocsárosdűlő történetét az eredetileg beépítésre szánt területi kijelöléstől a védetté nyilvánításig és a tervezett természetvédelmi célú rehabilitációig, kitérve a LIFE pályázat keretében megvalósítandó várható intézkedésekre, a településrendezési vonatkozásokra és a (szomszédos) területhasználatokkal kapcsolatos kihívásokra.

Bevezetés

Az Európai Zöld Megállapodás stratégiai céljaival – mint a biodiverzitás megőrzése – összefüggésben a 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia egyik fő kötelezettségvállalása a leromlott állapotú ökoszisztémák helyreállítása, beleértve a városi és városkörnyéki ökoszisztémákat. A 2024. júniusban elfogadott EU-s természetvédelmi-helyreállítási rendelet alapján uniós célkitűzés, hogy 2030-ig a szárazföldi ökoszisztémák legalább 20%-án helyreállító intézkedések valósuljanak meg (Európai Parlament és a Tanács 2024/1991 rendelet 1. cikk (2) bekezdés). A rendelet szerint helyreállító intézkedésnek minősül például a hidrológiai viszonyok javítása, a külterjes legeltetés, az ökológiai elemekkel (mint pl. vizes élőhelyek) rendelkező városi zöldterületek növelése. A fővárosi stratégiák közül kiemelendő a Radó Dezső Terv – Budapest Zöldinfrastruktúra Fejlesztési és Fenntartási Akcióterve – melynek egyik kulcsprojektye a Mocsárosdűlő természetvédelmi célú rehabilitációja. A terv alapján előírt tevékenységek: élőhely-rehabilitációs projektek végrehajtása, oktatóközpont létesítése, időszakos vízborítású árvíztározó vagy állandó vízborítású tó kialakítása, tanösvények fejlesztése, védett terület bővítése. Mindezek alapján érzékelhető, hogy a Mocsárosdűlő mint értékes

városi ökoszisztéma megőrzése és rehabilitációja jól illeszkedik mind az EU-s, mind a fővárosi természetvédelmi célkitűzésekhez.

Jelen kutatás célkitűzése Mocsárosdűlő történetének bemutatása az eredetileg beépítésre szánt területi kijelöléstől a helyi jelentőségű védett természeti terület bővítéséig és a tervezett természetvédelmi célú rehabilitációig, kitérve a LIFE pályázat keretében megvalósítandó várható intézkedésekre, a településrendezési vonatkozásokra és a (szomszédos) területhasználatokkal kapcsolatos kihívásokra.

Anyag és módszer

A vizsgált terület Észak-Budán, Budapest Főváros III. kerületében (Óbuda-Békásmegyeren), az Aranyhegyi-patak – Szentendrei út – Zsófia utca – Gladiátor utca – Határ út – magasvezetésű távhő gerincvezeték által határolt. Kiterjedése kb. 116 ha, lehatárolása (1. ábra) megegyezik a 2021-ben készült Mocsárosdűlő stratégiai terv egyeztetési változatában vizsgált területtel.

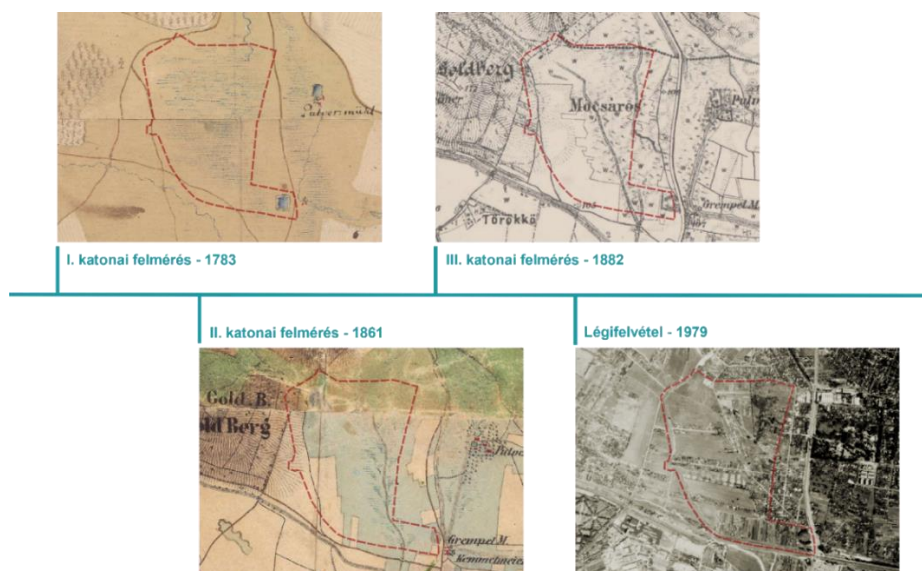

1. ábra. A vizsgált terület lehatárolása és meghatározó tájhasználatai

Figure 1 Map of the examined area and its typical land uses

Mocsárosdűlő Budapest egyik kiemelkedő természeti értéke: az egykori Duna mellékág ma a budai oldal legnagyobb természetközeli állapotban megmaradt lápos-mocsaras élőhelye. A területen az 1800-as évek közepéig nem volt meghatározó az emberi beavatkozás: kiterjedt mocsarak, lápok húzódtak itt (2. ábra). A 19. század második felében elkezdtek a mocsarakat kiszárítani és a természetközeli vizenyős élőhelyeket fokozatosan szántók, kaszálók váltották

fel. Az 1900-as évek közepére a terület használata még intenzívebbé vált: egyre nagyobb területeket vontak kertgazdálkodás alá. Az 1970-es években volt a legmagasabb a műszaki terület-igénybevétel aránya, ugyanis az épületállomány ekkoriban kb. 200 családnak adott otthont. A szomszédos Békásmegyervezhez hasonlóan a szocializmus időszakában ide is lakótelepet akartak építeni, de a beruházás pénzügyi okokból nem valósult meg.

2. ábra. A vizsgált terület történeti térképeinek áttekintése
Figure 2 Overview of historical maps of the examined area

Mocsárosdűlő a főváros zöldfelületi rendszerében elfoglalt különleges helyét ma városszerkezeti pozíciója, természeti értékei és a hagyományos tájhasználat adja. A főváros beépített területei között különleges és komplex természeti élővilággal és sajátos tájképi karakterrel rendelkezik. Sokszínű értékeit azonban a lecsapoló csatornák miatt fellépő vízhiány és a rendezetlen tulajdoni, használati viszonyok veszélyeztetik. A klímaváltozás miatt is egyre fontosabb feladat a területen a vízmegtartás és ennek érdekében a vízkormányzás megvalósítása. A terület kuriózuma, hogy e helyszínen ma is – bár jogilag nem tisztázott módon – juhokat legeltet az egyetlen budapesti juhász, aki a hagyományos legeltetési tevékenysége révén kedvező hatással van a biodiverzitásra. Ugyanakkor a területen élő szarvasmarhák taposásukkal és túllegelésükkel veszélyeztetik a védett gyepek természetességét.

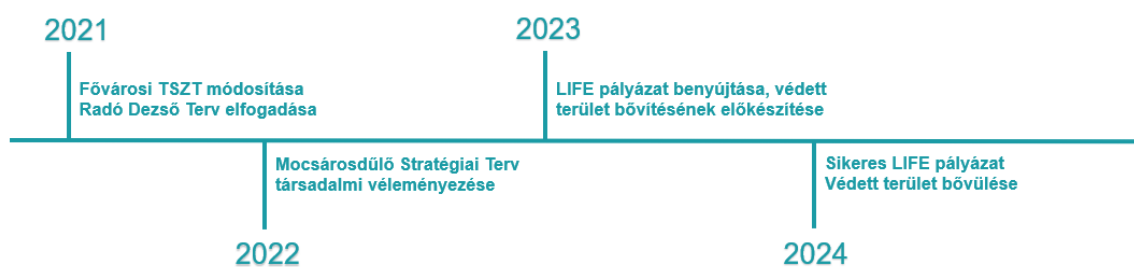
Módszertan

A kutatás során a kvalitatív esettanulmány megközelítés (Creswell 2014) került alkalmazásra, mely főként a Mocsárosdűlő területével kapcsolatos tervelőzmények áttekintésén alapul, figyelembe véve a tervek elkészülte (2021) óta eltelt időszak aktualitásait (pl. védett terület bővítése, nyertes LIFE pályázat) és a jelenleg zajló átfogó fővárosi tervezési folyamat (Fővárosi Településterv) tapasztalatait.

Eredmények

Településrendezési vonatkozások

A Mocsárosdűlő jövőjét alakító főbb terveket és egyéb fontos (pályázati) eseményeket a 3. ábra szemlélteti. Településrendezési szempontból egyik legfontosabb előrelépés a fővárosi településszerkezeti terv módosítása volt 2021-ben, ugyanis a Mocsárosdűlő területén a beépítésre szánt terület kiterjedése 43 hektárral csökkent a korábbi (2019-es) tervhez képest. Ilyen esemény – azaz beépítésre szánt területek beépítésre nem szánt területté történő „visszaminősítése” – Budapest történetében először fordult elő, ugyanis ez a – természeti értékeket mellőző – vagyonkimutatásban jelentős vagyronvesztésként értelmezhető. Emellett jelentős kiterjedésű (kb. 46 ha) természetközeli terület kijelölés történt, korábbi lakóterületek, városi közpark és erdőterületek helyén, amely szintén segíti a természetvédelmi érdekeket.

3. ábra. A terület jövőjét alakító főbb tervek, események 2021–2024 között

Figure 3 The main plans and events shaping the future of the area between 2021 and 2024

Másik jelentős előrelépés volt a terület természeti értékeinek védelme érdekében, hogy 2024. márciusában a Fővárosi Közgyűlés 75 hektárra – mintegy háromszorosára – bővítette a „Mocsáros” természetvédelmi területet (1. ábra) a Budapest helyi jelentőségű védett természeti területeiről szóló önkormányzati rendelet módosításával. A jövőben a terület déli részén, a természetvédelmi célokhoz igazodva egy ökológikus közpark kialakítását tervezi a Fővárosi Önkormányzat, mely elképzelést a folyamatban lévő biotikai adatgyűjtés eredményei módosíthatják.

Természetvédelmi célú rehabilitáció

A természetvédelmi rehabilitáció megvalósítása érdekében 2023-ban ismételten LIFE pályázatot nyújtott be a Főváros, amely ezúttal sikeres volt (3. ábra), így a terület természeti értékeit őrző, vizes élőhelyeit megújító fejlesztésre kerül majd sor a következő években.

A „Mocsáros” helyi jelentőségű természetvédelmi terület védetté nyilvánításának célja „az érzékeny vízháztartás fenntartása és az ezzel összefüggő időszakos vízállások kialakulásának biztosítása, melyhez fajgazdag, mocsári élőhelyekre jellemző növény- és állatvilág kötődik” (védetté nyilvánító rendelet 7. § 7. pontja). A természetvédelmi kezelési terv (lásd: védetté nyilvánító rendelet 7. melléklet) alapján a területen az értékes élőhelyeket különféle vizes élőhelyek (láprétek, magassásosok, nádasok, zsombékosok, bokorfüzesek és puhafaligetek, fűzláp, üde kaszálórétek, időszakos nyílt vízfelületek) képviselik, ahol számos védett állat- és növényfaj megtalálja az életfeltételeit. A területen így elsődleges rehabilitációs célkitűzés a vízháztartási viszonyok javítása, melyet elsősorban a vizes élőhelyeket lecsapoló illegális vízelvezetések

megszüntetésével és vízpótlással (környező lakóterületekről származó csapadékvizek bevezetése megfelelő tisztítóműtárgyak alkalmazásával, a Péterhegyi-árok töltésének eltávolításával, valamint a Schaffer-árok meder egyes szakaszainak megemelésével) kívánnak elérni a nyertes LIFE pályázat keretén belül.

Emellett a tervezett rehabilitáció fontos feladatai az özönnövények és tájidegen fajok visszaszorítása, a rendszeres gyepkezelés (mocsár-és láprétek rendszeres kaszálása, szárazabb gyepterületek legeltetése elsősorban juhokkal) feltételeinek biztosítása, valamint a kb. 12 ha kiterjedésű üzemtervezett erdőterületen az idegenhonos fafajokból álló faültetvény helyett vegyeskorú, őshonos fafajokból álló erdőállomány kialakítása.

A jelenleg védelem alatt álló terület rehabilitációja a következő években megkezdődik, de egyelőre kérdés, hogy a szomszédos területek fejlesztési irányai hogyan befolyásolhatják a terület térszerkezetét, használatát, hogyan valósul meg a térségben kívánt alközponti jellegű intézményi, a rekreációs és a természetvédelmi területek egyensúlya és az egyelőre bolygatatlan területeken időközben nem válik-e indokolttá a védettség további bővítése.

A szomszédos területhasználatokból adódó jövőbeni kihívások

A terület közvetlen környezetében, a területtől nyugatra, nagy kiterjedésben találhatóak használaton kívüli területek, melyek további fejlesztési irányára nincsenek konkrét elképzelések, egyelőre nem jelentkezett beruházási szándék. A területen vegyes területhasználat kialakulása a cél, amely azonban lehet intézményi, vagy lakódomináns is, de jelentős zöldterület kialakítása is cél. E funkciók pontos helyzete, kialakításának módja befolyásolja a Mocsárosdűlő megközelíthetőségét, zöldhálózati kapcsolatát és a területen tervezett rekreációs funkciók elhelyezését is. Emellett a lakosságszám jelentős növekedése és a vonzó rekreációs lehetőségek következtében problémaként jelentkezhet a védett élőhelyek túlhasználata.

A Fővárosi Településtervezési és a stratégiai terv megalkotásában, illetve a további tervezési folyamatok során kihívást jelent e fejlesztési területek jövőjének bizonytalansága, a lakó, az intézményi, a rekreációs és a természetvédelmi területek egyensúlyának biztosítása. A bolygatatlan területeken pedig az idő múlásával akár további értékek megjelenése is felülírhatja a jelenlegi elképzeléseket.

Megvitatás

Bár az urbanizáció jellemzően kedvezőtlenül hat a biodiverzitásra, a városok aktívan hozzájárulhatnak a probléma megoldásához (Soanes és Lentini 2019, Simkin et al. 2022), és az urbanizált területek biodiverzitásának növelése kulcsfontosságú az emberi túlélés szempontjából (Güneralp és Seto 2013). Mocsárosdűlőn tervezett élőhelyrehabilitációs törekvések nem egyedülállóak (lásd pl. Hollandiában és Belgiumban folyamatban lévő városi vizesélőhely-rehabilitációk LIFE „Wetlands4Cities” projekt keretén belül), ahogy a városi legeltetés ötlete sem unikális (lásd pl. Berlin), ugyanakkor Budapest szempontjából fontos lépések egy fenntarthatóbb városi környezet kialakításához.

Irodalom

- A 2030-ig tartó időszakra szóló uniós biodiverzitási stratégia. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1590574123338&uri=CELEX:52020DC0380>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2024/1991 rendelete (2024. június 24.) a természet helyreállításáról és az (EU) 2022/869 rendelet módosításáról. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1991&qid=1722410866121>
- Biodiverse City LIFE Application form (2023): Restoration of grasslands in Budapest by re-establishing traditional land use methods, surface water retention and community-driven activities in favour of improved urban biodiversity and climate.
- Budapest helyi jelentőségű védett természeti területeiről szóló Budapest Főváros Önkormányzata Közgyűlésének 25/2013. (IV. 18.) önkormányzati rendelete.
- Creswell, J. W (2014): Research design. qualitative, quantitative and mixed methods approaches. Sage, Thousand Oaks, CA.
- Fővárosi Településszerkezeti Terv (2019, 2021).
- Güneralp, B., Seto, K. C. (2013): Futures of global urban expansion: uncertainties and implications for biodiversity conservation. *Environmental Research Letters*, 8(1): 1–10. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/8/1/014025>
- LIFE21-CCA-BE-LIFE-Wetlands4Cities/101074246. Ongoing urban wetland restoration project.
- Mocsárosdűlő stratégiai terve (2021): I. és II. kötetek. (Megalapozó vizsgálatok és Tervi munkarészek.) <https://rdt.budapest.hu/dialogs/mocsarosdulo-termeszetvedelmi-celu-rehabilitacioja?embedded=true>
- Radó Dezső Terv – Budapest Zöldinfrastruktúra Fejlesztési és Fenntartási Akcióterve, 2021. URL: https://archiv.budapest.hu/Documents/Rado_Dezso_Terv_2021.pdf
- Simkin, R. D., Seto, K. C., McDonald, R. I., Jetz, W. (2022): Biodiversity impacts and conservation implications of urban land expansion projected to 2050. *National Academy of Sciences*, 119(12): e2117297119. <https://doi.org/10.1073/pnas.2117297119>
- Soanes, K., Lentini, P. (2019): When cities are the last chance for saving species. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 17(4): pp. 225-231. <https://doi.org/10.1002/fee.2032>

Mocsárosdűlő: pasture instead of apartments

A. BÓDI-NAGY, Zs. TATAI, Sz. MÉSZÁROS

Budapest City Urban Planning Ltd.

1052 Budapest, Városház u. 9–11., e-mail: bodinagy@bfvt.hu, tatai@bfvt.hu, meszaros@bfvt.hu

Keywords: Budapest, Mocsárosdűlő, pasture, restoration, LIFE project

The Mocsárosdűlő area in Budapest's 3rd district is one of the city's outstanding natural assets, the largest marshy habitat on the Buda side that has remained in a near-natural state. It is a locally protected natural area known as "Mocsáros." A unique feature of the area is that it is still used for sheep grazing by Budapest's only shepherd, whose traditional grazing activities have a positive impact on biodiversity. However, the diverse values of "Mocsáros" are threatened by inadequate water supply and unresolved ownership and usage issues. This research presents the history of Mocsárosdűlő from its original designation for development to its protection and planned ecological restoration, highlighting the expected measures to be implemented under the LIFE project, urban planning aspects, and challenges related to (adjacent) land use.